

Стаття 31. Часткова цивільна дієздатність фізичної особи, яка не досягла чотирнадцяти років

1. Фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), має право:

1) самостійно вчиняти дрібні побутові правочини.

Правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість;

2) здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

2. Малолітня особа не несе відповідальності за завдану нею шкоду.

Коментар:

1. Коментована стаття визначає обсяг цивільної дієздатності малолітніх, тобто осіб, які не досягли 14 років. Через відсутність у цієї категорії осіб життєвого досвіду, неможливість розуміти значення своїх дій та керувати ними в повному обсязі останні наділяються частковою цивільною дієздатністю, обсяг якої є порівняно невеликим.

2. Такі особи мають право самостійно здійснювати дрібні побутові правочини та здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Термін "дрібний побутовий правочин" - поняття оціночне і має визначатися в кожному конкретному випадку. Зміст абзацу третього ч. 1 ст. 31 ЦК дозволяє стверджувати, що правочин є дрібним побутовим, лише якщо він одночасно відповідає трьом ознакам: 1) задовольняє побутові потреби особи. При цьому вважаємо, що немає підстав визнавати нечинним правочин, якщо він вчинений з метою задоволення потреб не малолітнього, а членів його сім'ї, або і малолітнього, і членів його сім'ї спільно; 2) відповідати фізичному, духовному чи соціальному розвитку малолітнього; 3) стосуватися предмета, який має невисоку вартість.

З цих ознак найбільш визначеною є перша. Побутовий характер правочину означає, що мета його укладення - задоволення звичайних регулярних побутових потреб особи та членів її сім'ї.

Складнішими для тлумачення уявляються друга та третя ознаки. Продавець в більшості випадків не знає і не може знати про ступінь фізичного, духовного та соціального розвитку малолітнього, що автоматично робить такий правочин а ргіогі оспорюваним. Не менш оціночним є і поняття "невисока вартість" предмета правочину. При сучасному класовому розшаруванні одні і ті ж гроші, витрачені двома різними малолітніми на вчинення правочину можуть абсолютно по різному впливати на матеріальні статки сім'ї малолітнього. Для більш уніфікованого підходу до поняття "невисока вартість" доцільно взяти за основу певний єдиний критерій, наприклад, виходити з розміру неоподаткованого мінімуму.

3. Другим правом, які можуть самостійно здійснювати малолітні, є особисті немайнові права на результати інтелектуальної власності (зокрема, визначені ст. ст. 423, 438, 458 ЦК, ст. 14 Закону "Про авторське право та суміжні права"). Незважаючи на те, що у тексті закону відсутня пряма вказівка на "самостійність" здійснення малолітнім цього права, такий висновок сумніву не підлягає через визначення змісту цивільної дієздатності як можливості самостійно здійснювати цивільні права (абзац другий ч. 1 ст. 30 ЦК).

4. Вітчизняний ЦК, на відміну від кодексів багатьох зарубіжних держав (Німеччини, Російської Федерації тощо), не містить внутрішнього поділу малолітніх осіб на певні групи залежно від віку і наділяє їх однаковою дієздатністю. Це не вбачається виправданим, оскільки навряд чи можна уявити собі ситуацію, коли б, наприклад, новонароджена дитина в силу свого розвитку мала б потребу укласти правочин або могла б вважатися автором твору, винаходу або іншого результату творчої діяльності.

5. Формулювання ст. 31 ЦК свідчать про виключні випадки самостійної участі малолітніх у цивільних відносинах. Тому усі інші правочини, крім двох вищенаведених, від імені малолітніх вчиняють батьки (усиновлювачі) або опікуни. Наприклад, якщо малолітні мають право вимагати від інших осіб визнання свого авторства (ст. ст. 423, 438 ЦК), то у разі порушення цього права його захист здійснюватиметься позовом, що подається законними представниками від імені та в інтересах малолітнього.

За загальним правилом від імені малолітньої дитини правочини мають бути вчинені обома батьками. Разом з тим Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України передбачає, що такі правочини можуть бути вчинені і одним з батьків, з яким постійно проживає дитина, за наявності згоди другого з батьків, підпис якого має бути засвідчений нотаріально. У разі неможливості отримання згоди другого з

батьків (батько дитини записаний зі слів матері; у разі смерті другого з батьків, що підтверджується свідоцтвом про смерть чи довідкою органу РАЦС; у разі визнання другого з батьків безвісно відсутнім чи померлим) правочини щодо майна малолітньої дитини вчиняються тим з батьків, з ким дитина проживає. У разі якщо другий з батьків заперечує проти укладення правочину щодо майна малолітньої дитини, спір може бути вирішений органом опіки та піклування або судом (абзаци третій, п'ятий, шостий Інструкції).

Обмеження у вчиненні законними представниками правочинів встановлюються ст. 71 ЦК, ст. 177 СК.

6. Малолітні не відповідають за завдану ними шкоду деліктом (ч. 2 ст. 31 ЦК). Шкода підлягає відшкодуванню батьками (усиновлювачами), опікуном, іншою фізичною особою, яка на правових підставах здійснює виховання малолітнього, а за деяких умов - навчальним закладом, закладом охорони здоров'я або закладом, що здійснює щодо малолітнього функції опікуна (ст. ст. 1178, 1181 ЦК).

Закон не згадує, чи можуть малолітні особи відповідати за порушення правочину, що укладений ними самостійно відповідно до закону. Появу такого обов'язку у малолітніх слід спростувати, зважаючи на вичерпний перелік проявів їхньої цивільної дієздатності за ст. 31 ЦК і ґрунтуючись на неможливості притягнення їх до цивільної відповідальності за порушення недоговірних зобов'язань.